

Broedgeval van een Torenvalk *Falco tinnunculus* in een boomholte

Sander D. Elzerman

Op het landgoed van Huys ten Donck inventariseert de Vogelwerkgroep IJsselmonde sinds 1994 jaarlijks alle broedvogels. Dit gebeurt in het kader van het Broedvogel Monitoring Project van Sovon. In 2015 vond voor het eerst een broedgeval van Torenvalk *Falco tinnunculus* in het gebied plaats. Het paartje had daarbij een boomholte uitgekozen als broedplaats. Dat zette me aan het denken. Want hoe vaak broeden Nederlandse Torenvalken eigenlijk in boomholtes?

Gebied

De buitenplaats van het Huys ten Donck is ingericht in de tweede helft van de 18e eeuw volgens de Engelse landschapstijl. Daarmee is het één van de oudste parken in deze stijl van ons land. De tuin kreeg een natuurlijk karakter met kronkelende wandelpaden, kleine waterpartijen die gevoed worden door slingerende watergangen en enkele zichtassen naar opvallende plekken, zoals een bijzondere boom of schijnruïne. De tuin is 22 ha groot en bestaat uit een gemengd bos met hoofdzakelijk loofbomen. Een centrale zichtas van weilanden zorgt voor een open uitzicht vanaf het huis naar de zuidzijde van de tuin. Het park wordt gekenmerkt door grote oude loofbomen van meer dan honderd jaar oud, al is dit aantal tussen de jaren zeventig en negentig met een derde afgenomen. Het bos wordt omgeven door open recreatiegebied en vormt een groene buffer tussen de woonwijken van Ridderkerk (Zuid-Holland).

Beschrijving broedgeval

Half maart 2015 startten we met een nieuw seizoen broedvogeltellingen in het Donckse Bos. Alle telrondes zijn rond zonsopkomst uitgevoerd. Bij het bezoek op 30 maart 2015 werd de eerste territoriale activiteit van Torenvalken in het gebied waargenomen. Het paartje was onderling druk naar elkaar aan het roepen, waarbij het mannetje voor een gat in een Rode Beuk *Fagus sylvatica* zat. Uit de daarop volgende bezoeken bleek dat dit de nestplaats was. Het vrouwtje riep vanuit een andere boom tegenover de nestholte. Hier zagen we ook de eerste paring. De tuinbaas had in de week ervoor de Torenvalken al gehoord in de boomgaard naast het huis. Een week later was het paartje weer nadrukkelijk aanwezig. Ditmaal werd een prooi voor de nestgang gelegd, waarna het paartje gezamenlijk in de nestboom ging zitten roepen en paarde. Bij de volgende telrondes in april en mei was het stil rondom het nest.

Foto 1. Vrouwtje Torenvalk brengt muis aan voor de jongen, 1 juni 2015 (Foto: Jan Tuin).
Female providing chicks with vole, 1 June 2015.

Half mei joeg het geïrriteerde mannetje een Zwarte Kraai *Corvus corone* weg. Een week later, op 25 mei, brachten de Torenvalken in twee-en-een-half uur tijd tweemaal een prooi naar het nest. De prooi werd afgeleverd; vervolgens werd het nest direct weer verlaten. In zes gevallen hebben we de prooi-aanvoer vastgelegd (Tabel 1). In alle gevallen betrof het een muis die werd aangevoerd door het vrouwtje, waarvan er twee als Veldmuis *Microtus arvalis* konden worden gedetermineerd.

Tabel 1. Gedetermineerde prooien aangevoerd door het paartje Torenvalken naar het nest. *Prey identified during deliveries at the nest by the female.*

Datum <i>Date</i>	Prooi <i>Prey</i>	Prooi-aanvoer door man/vrouw <i>Sex</i>
5 juni 2015	Veldmuis <i>Microtus arvalis</i>	Vrouw <i>Female</i>
5 juni 2015	Veldmuis <i>Microtus arvalis</i>	Vrouw <i>Female</i>
5 juni 2015	Rosse woelmuis <i>Myodes glareolus</i>	Vrouw <i>Female</i>
5 juni 2015	Muis <i>Rodent</i>	Vrouw <i>Female</i>
12 juni 2015	Woelmuis sp. <i>Microtus spp.</i>	Vrouw <i>Female</i>
12 juni 2015	Muis <i>Rodent</i>	Vrouw <i>Female</i>

Op 15 juni keek één van de jongen voor het eerst over de nestrand. Enkele dagen later werd duidelijk dat het nest meerdere jongen bevatte. Het oudste jong deed op 25 juni de eerste vlieg oefeningen op de rand van het nest en vier dagen later waren vier jongen uitgevlogen. De nestboom is niet beklommen. Het exacte legbegin en de ontwikkeling van de eieren is daardoor onbekend.

Het betrof de eerste broedpoging van het paar, want het mannetje was een eerstejaars vogel (dus in zijn tweede kalenderjaar). De Rode Beuk is waarschijnlijk rond 1820

aangeplant en heeft inmiddels een omtrek van 4.75 m bereikt. De nestholte bevindt zich op een hoogte van c. 4.80 m en is een gewilde broedplaats. Bijna jaarlijks gebruiken Nijlganzen *Alopochen aegyptiaca* de afgezaagde boomtop als zangpost. Soms broeden ze in één van de grote holtes van de Beuk. Ook Kauw *Corvus monedula* en Holenduif *Columba oenas* hebben in het verleden gebroed in de nestholte van de Torenvalken. Tijdens het broedseizoen in 2015 kwam een Holenduif vanaf juni een enkele keer langs om te polsen of de nestholte alweer beschikbaar was. In een straal van twee km rondom het Donckse Bos is, voor zover bekend, geen aanbod van nestkasten.

Foto 2. Jonge Torenvalk kijkt over de nestrand, 15 juni 2015 (Foto: Jan Tuin). *Nestling Kestrel watching the world from the nest, 15 June 2015.*

Discussie

De Torenvalk kent een brede nestplaatskeuze. Net als veel andere valken bouwt de soort geen eigen nest. De keuze varieert van nissen en holtes in gebouwen en rotspartijen, tot oude nesten van grotere vogels, zoals kraaiachtigen. Nestkasten worden ook op grote schaal gebruikt. Binnen het gehele verspreidingsgebied worden boomholtes genoemd als één van de verschillende opties (del Hoyo *et al.* 1994, Ali & Ripley 1987, Voous & Slijper 1986, Maclean 1985). In de subtropen en tropen lijken Torenvalken vaker gebruik te maken van gebouwen dan in de gematigde klimaatzone (Ferguson-Lees & Christie 2001). Vooral in het West-Palearctische gebied is het gebruik van bomen als nestplaats een bekend fenomeen (Cramp & Simmons 1980, Glutz von Blotzheim *et al.* 1971). Gedocumenteerde beschrijvingen van broedgevallen in boomholtes of aantallen zijn echter schaars (2x). In *De Torenvalk* uit de

Kosmos-monografieënreeks staat in de tekst alleen de algemene opmerking dat ook in boomholtes wordt genesteld. Dit wordt geïllustreerd door een foto van een nest in een holte van een wilg *Salix spec.* (Trap-Lind 1980: 39). Tinbergen (1940) heeft het broedgedrag van Torenvalken onder andere bij nesten in boomholtes van iep *Ulmus spec.* (1x) en populier *Populus spec.* bestudeerd.

Foto 3. De eerste jonge Torenvalk heeft het nest verlaten, terwijl drie jongen afwachting toekijken, 29 juni 2015 (Foto: Sander Elzerman). *The first Kestrel chick has fledged, the remaining three are about to fledge, 29 June 2015.*

Een analyse van nestkaarten in Groot-Brittannië uit de periode 1937-87 laat een aanzienlijk aandeel van 20% in boomholtes zien (n=3803). Vooral in het agrarisch gebied werd in boomholtes gebroed (Shrubb 1993). Bij een studie op de Canarische Eilanden kwam een veel lager percentage naar voren (Carrillo *et al.* 1988).

Uit de Nederlandse (roofvogel-) literatuur zijn weinig voorbeelden van broedgevallen in boomholtes bekend (Bijlsma *et al.* 2001, Bijlsma 1993, Teixeira 1979). Ruim 98% van de roofvogelnestkaarten in de periode 2011-15 had betrekking op broedgevallen in nestkasten (pers. med. R.G. Bijlsma). Onder 2954 nestkaarten werd in Nederland slechts bij één ander geval in een boomholte gebroed. In 2015 vond een mislukt broedgeval plaats in een iep in Friesland. Begin jaren negentig is langs de Drentse Aa in Noord-Drenthe een boomholte aangetroffen waar gedurende drie opeenvolgende jaren succesvol in gebroed werd door Torenvalken. Het betrof een Witte abeel *Populus alba* (W. van Pijkeren *in* Bijlsma 1993). Eén van de weinige gedocumenteerde beschrijvingen is een succesvol broedgeval in een holte van een dode boom (de Vries 1995). Dit broedgeval, waarbij vier jongen uitvlogen, werd min of meer bij toeval ontdekt.

Waarschijnlijk geven de nestkaarten een enigszins vertekend beeld. Nestkasten worden inmiddels al jarenlang gecontroleerd door een vaste groep inventariseerders. Mogelijk treedt gewenning op om alleen de bekende nestkasten te controleren en niet meer verder te zoeken. Bovendien zijn natuurlijke nestplaatsen, zoals een oud kraaiennest of een boomholte, lastiger te vinden. Het aandeel broedgevallen op andere plekken dan nestkasten ligt mogelijk hoger dan nu uit de nestkaarten blijkt. Of zijn de Torenvalken inmiddels geconditioneerd op het broeden in nestkasten?

Een mooie uitdaging voor de komende jaren om hier eens meer aandacht aan te besteden. In het Donckse Bos is het avontuur alweer voorbij. De boomholte is in 2016 en 2017 niet meer door Torenvalken gebruikt: een paartje Kauwen had het weer in bezit genomen.

Dank

Ik heb de broedvogeltellingen niet alleen uitgevoerd. Daarbij heb ik hulp gekregen van Yvonne de Geus, Jan Tuin en Bas Wisse. Jan Tuin heeft daarbij een uitgebreide fotoserie gemaakt rond het moment van uitvliegen van de jongen. Verder wil ik André de Baerdemaeker bedanken voor de nuttige toevoegingen aan de conceptversie. Aart van Dragt kon mij voorzien van aanvullende informatie over de historie van het gebied. Het Natuurhistorisch Museum in Rotterdam wil ik bedanken voor het beschikbaar stellen van naslagwerken.

Summary

Elzerman S.D. 2018. Kestrel *Falco tinnunculus* nesting in tree cavity. De Takkeling 26: 161-166.

In 2015, a Kestrel pair occupied a natural cavity (c. 4.8 m height) in a *Fagus sylvatica* on the estate Huys ten Donck near IJsselmonde (western Netherlands). Four chicks fledged on 29 June. The chicks were fed with voles (*Microtus arvalis*, *Myodes glareolus*). In The Netherlands the large majority of Kestrels breed in nestboxes, and nesting

in tree cavities has been only rarely recorded (but perhaps under-recorded, given the lacking incentive to search for Kestrels not breeding in nestboxes).

Literatuur

- Ali S. & Ripley D.S. 1987 (2nd ed.). Compact Handbook of the Birds of India and Pakistan. Oxford University Press, Oxford/New York.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Carrillo J., Nogales M. & Padrón M. 1988. Nesting of *Falco tinnunculus* in natural sites in Canary Pines on El Hierro Island. J. Raptor Res. 22: 85-88.
- Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds) 1980. Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa – The Birds of the Western Palearctic, Volume 2: Hawks to Bustards. Oxford University Press, Oxford.
- Ferguson-Lees J. & Christie D.A. 2001 Raptors of the World. Christopher Helm, Londen.
- Glutz von Blotzheim U.N., Bauer K.M. & Bezzel E. 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 4. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- del Hoyo J., Elliott A. & Sargatal J. 1994. Handbook of the Birds of the World, Volume 2: New World Vultures to Guinea-fowl. Lynx Edicions, Barcelona.
- Maclean G.L. 1985 (3^e ed.). Roberts' Birds of Southern Africa. New Holland Ltd., Londen.
- Piechocki R. 1970 (3de druk). Der Turmfalke. Die Neue Brehm-Bücherei. Ziemsen-Verlag, Wittenberg Lutherstadt.
- Shrubb M. 1993. Nest sites in the Kestrel *Falco tinnunculus*. Bird Study 40: 63-73.
- Teixeira R.M. (red.) 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Tinbergen L. 1940. Beobachtungen über die Arbeitsteilung des Turmfalken (*Falco tinnunculus* L.) während der Fortpflanzungszeit. Ardea 29: 63-98.
- Trap-Lind I. 1980. De Torenvalk. Uitgeverij Kosmos, Amsterdam.
- Voous K.H. & Slijper H.J. 1986. Torenvalk. In: Roofvogels en Uilen van Europa: 116-119. E.J. Brill, Leiden.
- Vries E. de. 1995. Liever een boomholte. De Takkeling 3(3): 19.

Adres: Leeuwerik 20, 3299 BZ Maasdam, sanderelzerman@hotmail.com